

HIUMAA LAIDUDE MAASTIKE KAITSEALA SAARNAKI LAIU SAMBLAD

Leiti Kannukene
Eesti Loodusmuuseum

Saarnaki laiul sammalde nimestik on koostatud varem kogutud andmete põhjal, mida oli võimalik saada samblakogude läbivaatamisel ja välipäevikutest, samuti laiul tehtud uurimistööde aruannetest.

Saarnaki samblafloora põhjalikum uurimine toimus aastatel 1987, 1988, 1990 ja 1992. Nendel aastatel toimusid laiul monitooringulised ja maastike mitmekesisust käsitlevad uurimistööd, mida tegid Tallinna Botaanikaia saarte uurimise töörühma töötajad Urve Ratta juhendamisel. Uurimistöödest võttis brüoloogina osa ka käesoleva ülevaate koostaja, kelle ülesandeks oli kompleksprofiili ja monitooringu püsiruutudel esinenud samblaliikide nimestike koostamine. Lisaks sellele oli võimalus koguda andmeid Saarnaki sammalde kohta ka teistest laiul piirkondadest. Uurimistööde tulemused on kokku võetud lepinguliste tööde aruannetes “Monitooringulisi töid Saarnaki laiul” (1991) ja “Saarnaki püsivaatlusalal monitooringu kordusuuringud” (1992). Viimati nimetatud töös on toodud Saarnaki sammalde nimestik, mis sisaldab 90 liiki (8 helvik- ja 82 lehtsamblaliiki) (Kannukene, 1992). Kameraalseteks määramisteks kaasa toodud herbaarimaterjal (ca 1000 proovi) asub Tallinna Botaanikaia herbaariumis (TALL), millest määramata jäänud samblad (enamasti kriitilised ja raskesti määratavad lehtsammalde liigid) on määratud käesoleva ülevaate koostamise ajal. Enamiku helviksammaldel (25 proovi) on määranud Heljo Krall ja Nele Ingerpuu 1991. aastal ja need asuvad EPMÜ zooloogia ja botaanika instituudi herbaariumis (TAA).

1986. aastal kogusid samblaid Urve Ratas, Elle Puurmann ja Anne Mäses Saarnaki kompleksprofiililt, mis läbis pärnasalu, kokku 42 proovi (asuvad TALL-is). A. Mäsese diplomitöös “Väinamere laidude vegetatsioon ja selle seos geokompleksidega” (1987) on toodud uuritud laidude (Saarnaki, Hanikatsi, Kõverlaid jt.) sammalde koondnimestik 42 liigiga, kuid pole eraldi nimetatud laidusid, kus antud liik esines.

Samblaid on laiult kogunud veel Aino Kalda 1974. aastal (9 proovi) ja Ene-Küllil Tamm 1979. aastal. A. Kalda kogutud samblaproovid asuvad TÜ botaanika ja ökoloogia instituudi herbaariumis (TU), E.-K. Tamme kogutud proovid TALL-is.

Sammalde nimestik

Saarnaki sammalde nimestiku koostamisel on järgitud Eesti sammalde nimestikes (Ingerpuu *et al.*, 1994, Kannukene *et al.*, 1998) kasutatud nomenklatuuri ja süsteemi. Nendest pärinevad ka andmed liikide esinemissageduse kohta Eestis, mis on Saarnaki sammalde nimestikus märgitud eestikeelse liiginime taha (rr – väga harva, 1-3 leiukohta Eestis; r – harva, 4-7 leiukohta Eestis; st r – kaunis harva; p – pillatult; st fq – kaunis sage; fq – sage ja fqq – väga sage). Eesti punase raamatu ja Euroopa sammalde punase raamatu nimestikesse kantud liikide, samuti ka Eesti kaitsealuste

liikide ja Eesti metsade vääriselupaikade tunnusliikide puhul on ära toodud nende leiuandmed Saarnakilt.

MARCHANTIOPSISIDA - HELVIKSAMBLAD

Marchantiaceae - helviksamblalised

Marchantia polymorpha L. - harilik helvik; fqq

Metzgeriaceae - paelsamblalised

Metzgeria furcata (L.) Dum. - harilik paelsammal; fq

Saarnaki, pärnasalu, rändrahnul, 22.06.1988, leg. L. Kannukene, det. H. Krall & N. Ingerpuu (TAA); Kuusenuki ps., türnpuusalu, rändrahnul, 19.07.1990, leg. L. Kannukene, det. H. Krall & N. Ingerpuu (TAA).

Lophoziaceae – lõhiksamblalised

Barbilophozia barbata (Schmid. ex Schreb.) Loeske - harilik parbik; fq

B. lycopodioides (Wallr.) Loeske – koldparbik; p

Geocalycaceae - maakakralised

Lophocolea heterophylla (Schrad.) Dum. – erilehine kammtupik; fqq

L. minor Nees - väike kammtupik; st fq

Cephaloziellaceae – niidiksamblalised

Cephaloziella hampeana (Nees) Schiffn. – Hampe niidiksammal; r

Saarnaki, kadastik, maapinnal, 07.1979, leg. E.-K. Tamm, det. H. Krall (TAA); laiu lõunaosa, kadastik rannavalli lael, maapinnal, 18.07.1990, leg. L. Kannukene, det. H. Krall & N. Ingerpuu (TAA)

Ptilidiaceae - narmikulised

Ptilidium ciliare (L.) Hampe - harilik narmik; fqq

P. pulcherrimum (G. Web.) Vainio - kaunis narmik; fqq

Radulaceae - sõõrikulised

Radula complanata (L.) Dum. - harilik sõõrik; fqq

Porellaceae - porellalised

Porella cordeana (Hüb.) Moore - Corda porella; r

Saarnaki, allikalisel nõlval, 23.06.1988, leg. L. Kannukene, det. H. Krall (TAA)

BRYOPSISIDA - LEHTSAMBLAD

Polytrichaceae - karusamblalised

Polytrichum commune Hedw. - harilik karusammal; fqq

P. juniperinum Hedw. - palu-karusammal; fqq

Fissidentaceae - tiivikulised

Fissidens adianthoides Hedw. - harilik tiivik; fqq

F. dubius P. Beauv. – harjastiivik; p

var. *mucronatus* (Limpr.) Waldh.; fq

Fissidens pusillus (Wils.) Milde - r

Saarnaki, Kuusenuki poolsaar, rändrahnude vahel väikesel huumusmullaga kaetud paekivil, 19.07.1990, leg. & det. L. Kannukene (TALL)

Dicranaceae - kaksikhambalised

Ceratodon purpureus (Hedw.) Brid. - harilik punaharjak; fqq

Dicranum bonjeanii De Not. - soo-kaksikhammas; fq

D. brevifolium (Lindb.) Lindb. - keerd-kaksikhammas; p

D. montanum Hedw. – kase kaksikhammas; fqq

D. scoparium Hedw. - harilik kaksikhammas; fqq

Ditrichum flexicaule (Schwaegr.) Hampe - lood-jõhvsammal, fqq

Paraleucobryum longifolium (Hedw.) Loeske - pikalehine ebavalvik; fq

Encalyptaceae - tanukalised

Encalypta streptocarpa Hedw. – paetanukas; fqq

Pottiaceae - pisisamblalised

Barbula convoluta Hedw.- kollakas barbula; fqq

Desmatodon heimii (Hedw.) Mitt. – meri-tupssammal; p

Didymodon fallax (Hedw.) Zander - pude niithammas; fq

Pseudocrossidium hornschuchianum (K.F. Schultz) Zander - rulluv ripssammal; r

Saarnaki, laiu lõunaosa, kiviaial, 23.06.1991, leg. & det. L. Kannukene (TALL)

Tortella fragilis (Drumm.) Limpr. - habras keerdsammal; fq

T. inclinata (Hedw. f.) Limpr. – madal keerdsammal; fq

T. tortuosa (Hedw.) Limpr. - lood-keerdsammal; fqq

Tortula muralis Hedw. - müür-keerik; fq

Tortula ruralis (Hedw.) Gaertn, Mayer & Schreb. - harilik keerik; fqq

var. *calcicola* Grebe; fq

T. ruraliformis (Besh.) Grout – randkeerik; p

T. subulata Hedw. – naaskelkeerik; p

Grimmiaceae - rahnikulised

Grimmia hartmanii Schimp. – Hartmani rahnik; p

G. trichophylla Grev. - mustjas rahnik; fq

Racomitrium microcarpon (Hedw.) Brid. – pisikupraline härmik; p

Schistidium apocarpum (Hedw.) B. & G. - harilik lõhistanukas; fqq

S. rivulare var. *latifolium* (J.E. Zett.) Crum & Anders. – oja-lõhistanukas; r

Saarnaki laiu lõunaosa, kadastik paeklibusel rannavallil, kiviaial, 23.07.1987, leg. & L. Kannukene (TALL)

Funariaceae - hellikulised

Funaria hygrometrica Hedw. - harilik hellik; fqq

Bryaceae - pungsamblalised

Bryum algovicum Sendtnr. ex C. Müll. – rippuv pirnik; p

B. caespiticum Hedw. - muru-pungsammal; fq

B. capillare Hedw. - tüve-pungsammal; fqq

B. flaccidium Brid. – siginiit-pungsammal; st fq

B. imbricatum (Schwaegr.) B. & S. - longus pungsammal; fq
B. pallens Sw. - kahvatu pungsammal; p
B. pseudotriquetrum (Hedw.) Gaertn., Mayer & Schreb. – allikapungsammal; fqq
Pohlia cruda (Hedw.) Lindb. – läikiv pirnik; p
P. nutans (Hedw.) Lindb. - harilik pirnik; fqq
Rhodobryum roseum (Hedw.) Limpr. - harilik roossammal; fqq
R. ontariense (Kindb.) Kindb. – nutt-roossammal; r
Saarnaki, laiu lõunaosa, paeklibusel rannavallil, 27.07.1990, leg. H. Haab, det.
L. Kannukene (TALL).

Mniaceae - tähtsamblalised

Mnium hornum Hedw. - hammas-tähtsammal; st fq
Saarnaki, laiu põhjaosa, männik, kõdumättal, 22.06.1988, leg. L. Kannukene,
det. K. Vellak (TALL); laiu lõunaosa, kadastik, kivide vahel maas, 19.07.1990, leg. &
det. L. Kannukene (TALL).
M. stellare Hedw. - sinakas tähtsammal; p
Plagiomnium affine (Bland.) T. Kop. - sarnas-lehiksammal; fqq
P. cuspidatum (Hedw.) T. Kop. - mets-lehiksammal; fqq
P. elatum (B. & S.) T. Kop. - suur lehiksammal; st fq
P. ellipticum (Brid.) T. Kop. - lodu-lehiksammal; p
Rhizomnium punctatum (Hedw.) T. Kop. - oja-viltvars; fq

Aulacomniaceae - vildikulised

Aulacomnium palustre (Hedw.) Schwaegr. – soovildik; fqq

Bartramiaceae - kerakupralised

Philonotis fontana (Hedw.) Brid. – harilik alliksammal; p

Orthotrichaceae - tutikulised

Orthotrichum affine Brid. – sarnastutik; fq
Orthotrichum anomalum Hedw. – kivitutik; fq
O. cupulatum Brid. – tume tutik; st r
O. pallens Bruch ex Brid. – kahkjas tutik; p
O. pumilum Sw. - kääbustutik; fq
O. rupestre Schleich. ex Schwaegr. – kaljututik; fq
O. speciosum Nees – tüvetutik; fqq

Hedwigiaceae - lumilehikulised

Hedwigia ciliata (Hedw.) P. Beauv. - harilik lumilehik; fqq

Climaciaceae - tüvikulised

Climacium dendroides (Hedw.) Web. & Mohr – harilik tüviksammal; fqq

Leucodontaceae - hiissamblalised

Leucodon sciuroides (Hedw.) Schwaegr. - harilik hiissammal; fqq
Antitrichia curtipendula (Hedw.) Brid. – longus rippsammal; p
Saarnaki, pärnasalu, rändrahnul ja pärna tüve alusel, 23.07.1987, leg. & det. L.
Kannukene (TALL).
Pterogonium gracile (Hedw.) Sm. – sale katiksammal; rr

Saarnaki, pärnasalu, varjulisel rändrahnul, 22.06.1988, leg. & det. L. Kannukene (TALL)

Leskeaceae - karesamblalised

Pseudoleskeella nervosa (Brid.) Nyh. - rood-lesiksammal; fqq

Pterigynandrum filiforme Hedw. - niitjas tiibsammal; st r

Thuidiaceae - ehmikulised

Anomodon longifolium (Brid.) Hartm. – õrn tuhmik; fq

Saarnaki, pärnasalu, pärna tüvel, 21.06.1988, leg. & det. L. Kannukene (TALL).

Thuidium abietinum (Hedw.) B., S. & G. – loodehmik; fqq

T. philibertii Limpr. – niiduehmik; fqq

Amblystegaceae - tömpkaanelised

Amblystegium riparium (Hedw.) B., S. & G. - kallas-tömpkaanik; fq

A. serpens (Hedw.) B., S. & G. - harilik tömpkaanik; fqq

var. *juratzkanum* (Schimp.) Rau & Herv.

Calliergonella cuspidata (Hedw.) Loeske - harilik teravtipp; fqq

Calliergon giganteum (Schimp.) Kindb. - suur tömptipp; fq

Campylium chrysophyllum (Brid.) J. Lange - harilik kuldsammal; fqq

B. elodes (Lindb.) Kindb. - soo-kuldsammal; st r

Saarnaki, saare-sanglepa-jalaka salu, kõduneval lehtpuu tüvel, 23.06.1988, leg. & det. L. Kannukene (TALL).

C. polygamum (B., S. & G.) J. Lange - rand-kuldsammal; p

C. sommerfeltii (Myr.) J. Lange - mets-kuldsammal; fq

C. stellatum (Hedw.) J. Lange - täht-kuldsammal; fqq

var. *protensum* (Brid.) Bryhn ex Grout

Cratoneuron filicinum (Hedw.) Spruce - sõnajalg-nöörsammal; fq

Drepanocladus aduncus (Hedw.) Warnst. - kallas-sirbik; fq

D. cossoni (Schimp.) Loeske - tavasirbik; fq

D. lycopodioides (Brid.) Warnst. - koldjas sirbik; st fq

Saarnaki, pärnasalust NO, madalsoolaigul, 12.07.1992, leg. & det. L. Kannukene (TALL).

D. sendtneri (Schimp. ex H. Müll.) Warnst. – lubi-sirbik; p

Saarnaki, tupp-villpea madalsoos, 23.07.1987, leg. & det. L. Kannukene (TALL); Vähesaarnaki silmast O, tupp-villpea madalsoos, 22.06.1988, leg. & det. L. Kannukene (TALL); pärnasalust NO, madalsoolaigul, 12.07.1992, leg. & det. L. Kannukene (TALL).

Palustriella commutata (Hedw.) Ochyra; p

Sanionia uncinata (Hedw.) Loeske - harilik sanioonia; fqq

Scorpidium scorpidioides (Hedw.) Limpr. - harilik skorpionsammal; fq

S. turgescens (T. Jens.) Loeske - sirge skorpionsammal; p

Warnstorfia fluitans (Hedw.) Loeske – ujuv vesisirbik; fq

Brachytheciaceae - lühikupralised

Brachythecium albicans (Hedw.) B., S. & G. - valkjäs lühikupar; fqq

B. glareosum (Spruce) B., S. & G. - lubi-lühikupar; p

B. oedipodium (Mitt.) Jaeg. – lame lühikupar; fqq

B. populeum (Hedw.) B., S. & G. - kivi-lühikupar; fqq
B. reflexum (Starke) B., S. & G. - käänd-lühikupar; fq
B. rutabulum (Hedw.) B., S. & G. - harilik lühikupar; fqq
B. salebrosum (Web. & Mohr) B., S. & G. - sale lühikupar; fqq
B. velutinum (Hedw.) B., S. & G. - samet-lühikupar; fq
Homalothecium lutescens (Hedw.) Robins. - harilik meelik; fqq
H. sericeum (Hedw.) B., S. & G. – paameelik; fqq
Scleropodium purum (Hedw.) Limpr. – harilik viherik; fqq läänesaartel

Plagiotheciaceae - põikkupralised

Herzogiella seligeri (Brid.) Iwats. - kohev ebaulmik; fq
Plagiothecium curvifolium Schlieph. ex Limpr. – kaarlehine põikkupar; st fq
Plagiothecium denticulatum B., S. & G. - hambuline põikkupar; fq

Hypnaceae - ulmikulised

Ctenidium molluscum (Hedw.) Mitt. - kähar sulgsammal; fq
Hylocomium splendens (Hedw.) B., S. & G. - harilik laanik; fqq
Hypnum cupressiforme Hedw. - läik-ulmik; fqq
var. filiforme Brid.; fq
Pleurozium schreberi (Brid.) Mitt. - harilik palusammal; fq
Pylaisia polyantha (Hedw.) Schimp. – harilik korbik (lisatud 30.11.2001)
Rhytidiadelphus squarrosus (Hedw.) Warnst. – niidukäharik; fqq
R. triquetrus (Hedw.) Warnst. – metsakäharik; fqq

Saarnaki sammalde nimestik sisaldab 117 liiki (ja 5 varieteeti), nendest 11 liiki on helviksamblad (Marchantiopsida) ja 106 lehtsamblad (Bryopsida). Saarnaki samblafloorat võib pidada väga liigirikkaks, kuna sellel väikesel laiul (pindala 131 ha) on esindatud enam kui 1/5 tänaseks Eestist teadaolevast 533 samblaliigist. Liigini on jäänud määramata veel üks keerikute (*Tortula*) proov (tõenäoliselt uus liigik Eestile) ja kümnekond pungsammalde (*Bryum*) proovi. Ka puudub veel täielik ülevaade E.-K. Tamme kogutud sammaldest. Seega võib loota, et Saarnaki samblaliikide arv on velgi suurem ja võiks ulatuda kuni 120-ni.

Haruldased ja kaitsealused samblaliigid

Saarnaki 117 samblaliigist on 11 liiki arvatud Eesti punase raamatu või Euroopa sammalde punase raamatu liikide nimestiku või kuuluvad Eesti kaitsealuste samblaliikide hulka.

Eesti punase raamatu sammalde nimestikku (Lilleleht, 1998) kuuluvad järgmised Saarnakilt leitud liigid:

longus rippsammal (<i>Antitrichia curtipendula</i>)	-	2. kategooria
Corda porella (<i>Porella cordeana</i>)	-	3. kategooria
Hampe niidiksammal (<i>Cephaloziella hampeana</i>)	-	“
Milde pisitiivik (<i>Fissidens pusillus</i>)	-	“
rulluv rippsammal (<i>Pseudocrossidium hornschuchianum</i>)	-	“

sale katiksammal (<i>Pterogonium gracile</i>)	-	“
nutto-roossammal (<i>Rhodobryum ontariense</i>)	-	“
oja-lõhistanukas (<i>Schistidium rivulare</i> var. <i>latifolium</i>)	-	“

Euroopa sammalde punase raamatusse, regiooniti ohustatud liikide nimestikus (Schumacker & Martiny, 1995) on kolm Saarnakil esinevat liiki:

soo-kuldsammal (*Campylium elodes*)
koldjas sirbik (*Drepanocladus lycopodioides*)
lubi-sirbik (*Drepanocladus sendtneri*)

Eestis kaitstavaid samblaliike (Riigi Teataja, 1995) on Saarnakilt leitud kolm:

Corda porella (*Porella cordeana*) - 2. kategooria
sale katiksammal (*Pterogonium gracile*) - “
longus rippammal (*Antitrichia curtipendula*) - 3. kategooria

Eesti metsade vääriselupaikade tunnusliikidest esinevad Saarnakil järgmised liigid: harilik paelsammal (*Metzgeria furcata*), hammas-tähtsammal (*Mnium hornum*), longus rippammal (*Antitrichia curtipendula*), sale katiksammal (*Pterogonium gracile*) ja õrn tuhmik (*Anomodon longifolius*).

Kasutatud kirjandus

Ingerpuu, N., Kalda, A., Kannukene, L. Krall, H., Leis, M., Vellak, K. 1994. Eesti sammalde nimestik. - Abiks Loodusevaatlejale, 94, 1-170.

Kannukene, L., Ingerpuu, N., Vellak, K. & Leis, M. 1997. Additions and amendments to the list of Estonian bryophytes. – Folia Cryptogamica Estonica, 31, 1-7.

Lilleleht, V. (koost.) 1998. Eesti punane raamat. Tartu.

Schumacker, R., Martiny, P. 1995. Threatened bryophytes in Europe including Macronesia. - In: Red Data Book of Europaeen bryophytes. Part 2. Edited by the European Committee for Conservation of Bryophytes, 31-193.

Käsikirjad

Kannukene, L. 1992. Saarnaki sammalde nimestik. - Saarnaki püsivaatlusala monitooringu kordusuuringud. Tallinn, 1992. Lepingulise töö aruanne (käsikiri Hiiumaa laidude maastike kaitsea keskuses)

Monitooringulisi töid Saarnaki laiul. Tallinn, 1991. Lepingulise töö aruanne (käsikiri Hiiumaa laidude maastike kaitsea keskuses)

Mäses, A. 1987. Väinamere laidude vegetatsioon ja selle seos geokompleksidega. Tartu. Diplomitöö (käsikiri TÜ ökoloogia ja botaanika instituudis).

Saarnaki püsivaatlusala monitooringu kordusuuringud. Tallinn, 1992. Lepingulise töö aruanne (käsikiri Hiiumaa laidude maastike kaitsea keskuses)

09. mail 2001. a.